

TURKISTON HUDUDIDA BOLSHEVIKLARNING MUSTAMLAKACHILIK SIYOSATI HAQIDAGI BA'ZI MANBALAR

Davlatova Shoir,

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi,

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

НЕКОТОРЫЕ ИСТОЧНИКИ О КОЛОНИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ БОЛЬШЕВИКОВ НА ТЕРРИТОРИИ ТУРКЕСТАНА

Давлатова Шоира

преподаватель Термезского государственного университета,

доктор философии по историческим наукам (PhD)

SOME SOURCES ON THE COLONIAL POLICY OF THE BOLSHEVIKS IN THE TERRITORY OF TURKESTAN

Davlatova Shoir,

Lecturer at Termez State University,

Doctor of Philosophy in history (PhD)

<https://orcid.org/0009-0009-3847-239X>

e-mail:

davlatova.shoira@bk.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada Turkiston hududida sovet hokimiyati o'rnatilganidan so'ng bolsheviklarning olib borgan mustamlakachilik siyosati ayrim tarixiy manbalar asosida yoritiladi. Ushbu siyosatning mahalliy xalqlarga nisbatan iqtisodiy, siyosiy va madaniy oqibatlarini tahlil qilinadi. Shuningdek, tarixiy hujjatlar, zamonaviy tadqiqotlar va guvohlarning esdaliklari asosida bolsheviklar siyosatining asl mohiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Turkiston, bolsheviklar, mustamlakachilik siyosati, sovet davri, tarixiy manbalar, milliy ozodlik, siyosiy tahlil.

Abstract: This article explores the colonial policy implemented by the Bolsheviks in the territory of Turkestan following the establishment of Soviet power. Based on various historical sources, it analyzes the economic, political, and cultural consequences of this policy for the local population. The true nature of the Bolshevik strategy is revealed through archival documents, contemporary research, and eyewitness accounts.

Keywords: Turkestan, Bolsheviks, colonial policy, Soviet era, historical sources, national liberation, political analysis.

Аннотация: В данной статье рассматривается колониальная политика большевиков на территории Туркестана после установления советской власти. На основе ряда исторических источников анализируются экономические, политические и культурные последствия этой политики для местного населения. Также раскрывается суть большевистской политики с опорой на архивные документы, современные исследования и воспоминания очевидцев.

Ключевые слова: Туркестан, большевики, колониальная политика, советский период, исторические источники, национальное освобождение, политический анализ.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

XX asr boshlaridagi Turkiston hududida yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy holat, Rossiya imperiyasi

tomonidan olib borilgan mustamlakachilik siyosatiga munosabat bildirish, uni o'rganish nafaqat O'zbekiston, balki jahon davlatchiligi

tarixida ham hamon o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Arxiv manbalarida va tarixiy adabiyotlarda Turkiston o'lkasida sovet hokimiyatining o'rnatilishi, mintaqani boshqarishda bolsheviklar partiyasining yuritgan siyosati va o'lkada olib borgan dastlabki tadbirlari xususida ma'lumotlar olish mumkin bo'lgan bir qancha manbalar mavjud. Jumladan, o'sha davrda faoliyat yuritgan ba'zi davlat arboblari ham Turkiston o'lkasining XX asrning 20-yillaridagi ijtimoiy-siyosiy vaziyati, bolsheviklar partiyasining o'lkada olib borgan siyosati haqida ma'lumot beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Ushbu mavzuga doir nashr etilgan dastlabki kitoblardan biri RKP(b) MK Turkbyuro raisining o'rinbosari, markazdan jo'natilgan "kadrar desanti" tarkibidagi bir necha yuz kommunistlardan biri Georgiy Safarov (1891-1942) ning "Mustamlaka inqilobi. (Turkiston tajribasi)", ya'ni ("Колониальная революция. (опыт Туркестана)" deb nomlangan kitobi bo'lib, u 1921-yilda Moskvada rus tilida nashr qilingan. Kitob VII bobdan iborat. Unda Turkistonda sovet hokimiyati tomonidan amalga oshirilgan inqilob haqida fikr yuritilgan. G.Safarov o'z kitobining "Turkistondagi inqilob" nomli bobida Rossiyada bo'lgan 1905-1907-yillardagi inqilobning Turkistonga ta'sir ko'rsatganini ta'kidlab, 1917-yilgi fevral inqilobi "Turkistonga telegramm orqali amalga oshirilgan inqilob" deb baholaydi va Turkistondagi fevral inqilobiga mahalliy aholi vakillari mutlaqo ishtirok etmaganligini ko'rsatadi [6]. Kitobda keltirilishicha, "bosmachilik harakati millat taqdirini o'zi belgilash uchun kurash zaminida, Qo'qon Muxtoriyatining yakson etilishi va undan keyingi mustamlakachilik zo'ravonligi natijasida yuzaga kelgan edi" [6]. O'z davrida G.Safarovning bu fikrlari keskin tanqid qilingan va u keyinchalik qatag'onga uchragan. XX asr 20-yillarining birinchi yarmida T.Risqulov tomonidan nashr etilgan kitoblarda taniqli davlat va siyosat arbobi Turkistonda 1917-yil oktabridan keyingi siyosiy jarayonlarda o'lkadagi mahalliy tashkilotlar faoliyati, ularning o'rni, mahalliy aholining roli va munosabatini hujjatlar asosida ko'rsatib bergan. U Turkistondagi sovet hokimiyatining mahalliy arboblardan biri sifatida sovet hokimiyati o'rnatilgach, yuzaga kelgan og'ir va keskin iqtisodiy, siyosiy vaziyatda ochlikka

qarshi kurashish Komissiyasining raisi, RKP(b) Musulmonlar byurosi raisi sifatida faoliyat yuritgan. T.Risqulov XX asrning 20-yillarida o'lkada sovet hokimiyati tomonidan olib borilgan siyosatning adolatsizligi haqida quyidagi fikrlarni bildiradi: "Sovet hokimiyati qaysi millat yoki din vakillari bo'lishidan qat'i nazar butun dunyo mehnatkashlarini ozodlikka chiqarish vazifasini o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Lekin hozirgi vaqtda Turkistonda minglab musulmon fuqarolariga nisbatan tahqirlashlar, ko'p nohaqliklar va ularga nisbatan zo'ravonliklar sodir etilmoqda. Mehnatkashlarga nisbatan adolatsizlik bilan munosabatda bo'layotgan o'sha kommunistlar, o'sha sovet xodimlari noqonuniy ravishda xalqning mol-mulkini talon-taroj qilishyapti, tintuv o'tkazishyapti, musulmonlarga past tabaqa sifatida qarashyapti. Bizning partiya a'zolarida bunday munosabat bo'lishi, sovet hokimiyatining dushmanlari biz bilan birga ishlashi mumkin emas. Ular haydalishi, yo'q qilinishi lozim" [5].

MUHOKAMA

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). Bolsheviklar Turkistonda zo'ravonlik bilan sovet hokimiyatini o'rnatgandan keyin 1890-yillarda Tbilisida vujudga kelgan "Dashnoqsutyun" partiyasining qurolli kuchlaridan o'lkadagi milliy kuchlarga qarshi kurashda foydalangan. Dashnoqlar 1918-yil fevralda qizil askarlar bilan birga Turkiston Muxtoriyatini ag'darib tashlashda faol ishtirok etishgan. 1918-1919-yillar davomida Farg'ona vodiysida istiqloлча'larga qarshi kurash niqobi ostida 35000 nafar tinch aholini qirib tashlagan va ularning mol-mulkini talon-taroj qilgan, ular tomonidan g'ayriinsoniy xatti-harakatlar amalga oshirilgan. Bu jarayonlarni guvohi bo'lib turgan mahalliy rahbar xodimlar – Turor Risqulov, Sa'dulla Tursunxo'jayev, Nizomiddin Xo'jayevlarning qat'iy talabi bilan 1919-yil 16-iyuldagi Turkiston MIQ buyrug'i asosida "Dashnoqsutyun" partiyasi tarqatib yuborilgan va arman dashnoqlari qurolsizlantirilgan. Bu haqida T.Risqulov: "Sovet hokimiyati o'z burjuaziyasi va shuning bilan birgalikda xalqaro burjuaziyaga qarshi kurash olib borar ekan, faqat jamiyatning ishchi hamda mehnatkashlar qismiga tayanishi mumkin. Arman dashnoqlari partiyasi sovet hokimiyatini qo'llab-quvvatlashlarini e'lon qilib, aslida o'z tarkibida ishchilar inqilobini ixtiyoriy himoya qila olmaydigan burjuaziyaning katta

qismini va ishsiz aholini birlashtiryapti” [5], – deydi.

Bundan tashqari T.Risqulovning kitobidan 1919-yil 27-mayda Turkiston Respublikasi MIQ Favqulodda komissiyasining raisi A.Sorokin, a’zolari – F.Xo’jayev, T.Risqulovlar tomonidan chiqarilgan 35-sonli qarori ham o’rin olgan bo’lib, ushbu qarorda dashnoqlar partiyasi, shuningdek Qizil Armiya tarkibida bo’lgan arman xalqi a’zolarini o’t ochuvchi va sovuq qurollarini topshirishlari, Farg’ona fronti harbiy boshqarmasi Dashnoqlar partiyasi va barcha arman aholisi orasida qurol masalasida tintuv o’tkazishi, qarshilik qiluvchilar harbiy dala sudlariga topshirilishi belgilanganligi haqida ma’lumot beradi [5]. Aynan shu qarordan keyin T.Risqulov arman dashnoqlari haqida yana ushbu fikrlarni keltiradi: “Farg’ona vodiysida istiqomat qiluvchi armani jamoasining deyarli barcha vakillari – baqqollar, mayfurushlar, sartaroshlar, qassoblar va boshqa savdo qatlamlari darhol bolshevikka aylanib qoldi” [4].

O’sha davrda Turkiston va O’zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning bevosita guvohlari yoki ishtirokchilari bo’lib turgan taniqli siyosat va davlat arboblari Ahmad Zaki Validiy To’g’on (1890-1970), Munavvar qori Abdurashidxonov (1878-1931) [2], Alixonto’ra Sog’uniy (1885-1976) ning xotira va esdaliklari [1] mazkur mavzuni o’rganishda muhim manba hisoblanadi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS).

Turkistonda milliy ma’rifatparvarlik harakati tashkilotchisi va rahbari bo’lgan Munavvar qori Abdurashidxonov o’z “Xotira”larida XX asrning 20-yillarida o’lkada yuz bergan siyosiy jarayonlar to’g’risida juda ko’p ma’lumotlar yozib qoldirgan. Munavvar qori Abdurashidxonov tomonidan yozilgan manbalarda o’lkaga yuritilayotgan tashqi ta’sirlar va tazyiqlar xususida ba’zi ma’lumotlarni bilib olish mumkin. Bu davrda O’rta Osiyo hududida sovet hokimiyatini o’rnatish, milliy istiqloqlilik harakatlarini bostirish, majburan milliy-hududiy chegaralanish o’tkazish, keyinchalik yangi iqtisodiy siyosatga o’tkazish, jamoalashtirish, industrlashtirish singari ko’plab sovetcha tadbirlarni amalga oshirish uchun markazdan maxsus buyruq va topshiriqlar qabul qilinib, bir qancha vakillar jo’natilgan. Markazdan yuborilgan RKP(b) MK Turkbyuro raisining o’rinbosari Georgiy Safarovning o’lkaga kelishi va mahalliy aholiga nisbatan qo’llagan siyosati haqida guvohlik

beruvchi quyidagi ma’lumotlarni keltiriladi: “Masko’vdan o’rtoq Safaro’v qo’l ostida Turkistonga yuborilg’on “Qizil Sharq” poezdi Safaro’vning ba’zi yangilik harakatlari va qattiqqo’lligi orqasida “Qizil jazo” poezdi nomini oldi. Ushbu xotiralarda yana o’z huquqlari va milliy manfaatlari uchun kurash olib borgan mahalliy millat vakillarining millatchilikda ayblanganligi haqida ma’lumot beruvchi quyidagi fikrlar keltirilgan: “Butun g’oyasi yerlik xalqni mahkumlikdan ozod qilish va chor hukumati tomonidan ayb etilgan huquqlarni qaytarishga harakat qilishdangina iborat bo’lg’on yerlik ishchilar millatchilik bilan muttaham qilinib, shul qadar quvg’inlarg’a duchor bo’lg’on hollarda hokim xalq mustamlakachilik da’volaridan hanuz voz kecha olmag’on buyuk rus millatchilariga ko’z olaytirib qarog’on kishi bo’lmadi. Ular tamom ozodlik ila o’z ishlarida davom etdilar”.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION).

Xullas, XX asrning 20-yillarida bolsheviklar partiyasi tomonidan Turkiston o’lkasida olib borilgan mustamlakachilik siyosati zo’ravonlikka, ayovsiz tazyiqlarga asoslangan siyosat ekanligini tasdiqlovchi manbalarni tarixchilar, siyosatchilar tomonidan o’rganish, tahlil qilish davom etmoqda.

ADABIYOTLAR RO’YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Alixonto’ra Sog’uniy. Turkiston qayg’usi. Birinchi kitob. Izohlar, kirish so’zi muallifi va muharrir: U.Shokirov.–T.:“Sharq”,2020.– B.28.
2. Munavvarqori qori Abdurashidxonov. Tanlangan asarlar. – T.: “Ma’naviyat”, 2003, – B. 241.
3. Аббаров С.А. Межнациональные отношения в Узбекистане: 1917- июнь -1941гг. – Ташкент, “Фан”, 1995.
4. Рыкулов Т. Революция и коренное население Туркестана. (Сборник главнейших статей, докладов, речей и тезисов) часть 1. 1917-1918 гг. – С. 170.
5. Рыкулов Т.Р. Собрание сочинений в трёх томах. Том 1. – Алмати, “Казакстан”, 1997. – С. 188.
6. Сафаров Г. Колониальная революция (опыт Туркестана). – Москва: Госиздат, 1921. – С. 52-53.